

NIAS

– ÖN SOM LEVER FARLIGT

Från Tobasjön i norra Sumatra längs Transsumatran Highway mot sydväst och med båt från Sibolga kommer man till ön Nias. Den har i årtusenden befunnit sig lite vid sidan om. På öars vis har den blivit sin egen värld. Det gäller både flora och fauna, men främst den särpräglade kulturen med stenskulpturer och skeppsliknande husbyggen. De är ännu i dag vitala delar av livet i de traditionella byarna på Nias.

Närheten till havet är påtaglig överallt på Nias. Vindarna bär med sig fukt och dofter från den vida Indiska oceanen som omsluter ön på alla sidor. Den ursprungliga skogen avverkades på 90-talet, men en tung saftig växtlighet som närts av havsvindarna täcker ön som en grön kåpa och gömmer även spåren efter de stora katastrofer som under senare år drabbat ön.

Människorna här har haft respekt för vattnet och varit rädda för vad som dolts i djupen. I äldre tider byggde de sina byar på höjderna. Det är de nyinflyttade indonesierna som valt att bosätta sig vid kusten. Sammanlagt finns på ön närmare 700 000 invånare.

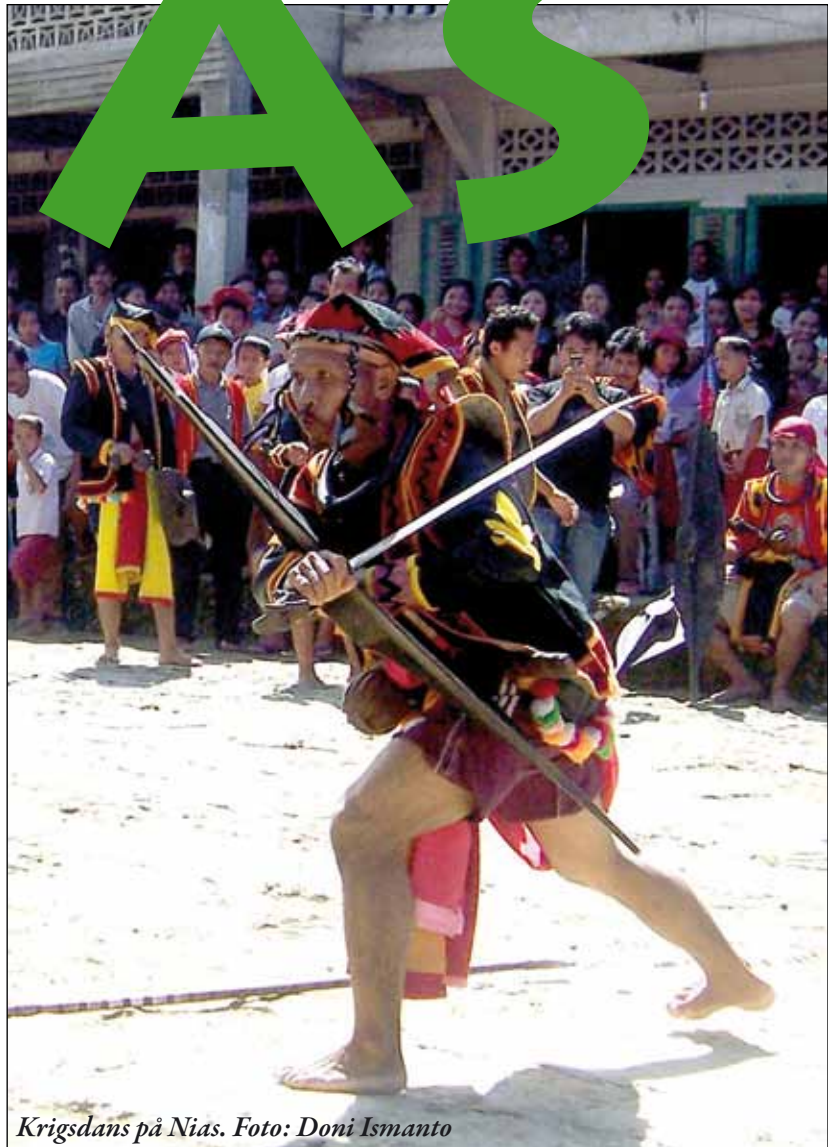
Människorna i byarna reser inte längre nya stenar, men i deras släkt-historia ingår stenmonumenten som

konkreta vittnesmål om förfäderna. I byarna bor man också kvar i de stora trähusen, som är betydligt bättre anpassade till jordskalv än moderna hus. Vid det stora jordskalvet 2005, som dödade över 2000 människor (enligt officiella siffror 800) klarade sig de traditionella husen i stort sett utan skador. I december 2004 svepte tsunamivågen in över kusten och spred förödelse. Det har sagts att den moderna världen på gott och ont kom till Nias i samband med det omfattande biståndsarbetet som följde på katastroferna. Som mest verkade över 50 frivilligorganisationer på ön.

Jag besökte Nias i december. Regntiden hade just börjat och havsvindarna förde med sig väta och fukt. Molnen hopade sig ständigt vid horisonten och kläderna torkade inte i

den fuktiga luften. Ibland stod regnet som en ridå framför det lilla huset jag hyrde vid stranden i Sorake. Lyckligtvis kom solen fram titt som tätt. Jag satt i timal på verandan och följde vädrets skiftningar över havet. Om morgnarna kom fiskebåtarna hem, ibland i hällregn efter en hel natts fiske flera kilometer ut till havs. Och vilka små båtar! Inte större än svenska roddbåtar med aktersnurra! På Nias sliter man hårt för sin försörjning.

De ursprungliga människorna på Nias, "ono niha" eller "människans barn" som de kallar sig, är av hävd jordbrukare och grisskötare. Med svedjebruk odlar de jorden, som ger cassava, sötpotatis och ris. Förmögen är en man om han har många grisar. Handel och administration sköts av indonesierna i städerna: Gunung Si-

Krigsdans på Nias. Foto: Doni Ismanto

toli i norr, och i söder den betydligt mindre Teluk Dalam.

Dunkel forntid

Fortfarande finns det oklarheter beträffande Nias historia. Det finns ingen skriven historia att tillgå, niasborna talar ett språk som skiljer sig från "bahasa indonesia" och saknar skriftspråk. Skeenden i det förflutna fördes vidare i berättad form och fick med tiden karaktären av legender och myter. Stensulpturerna och monumenten förankrar de tidiga människorna här i en megalitisk (mega: stor, lithos: sten) tradition med motsvarighet i tidiga agrara samhällen överallt på jorden. Dessa har sannolikt utvecklats oberoende av varandra.

Däremot har man svårt att förklara hur det kommer sig att stammar som bebor byar inom ett litet landområde kan skilja sig åt så mycket i kulturellt hänseende. I genetiska undersökningar har man kommit fram till att samtliga ursprungsinvånare kan härleda sitt ursprung till två olika släkter eller stammar, vilket talar emot att de olika stammarna anlände till ön vid skilda tillfällen.

Både i arkitektur och utsmyckningar av husen finns likheter med batakfolket i norra Sumatra, torajafolket på Sulawesi och dayakerna i Kalimantan eller Borneo. Det vore rimligt att tänka sig att stammarna varit i förbindelse med varandra, men här går åsikterna isär.

Det har inte gått att fastställa tidpunkten då Nias befolkades, men arkeologer har funnit spår av människor som är omkring 12 000 år gamla. En mer omfattande inflyttning ska ha skett betydligt senare, omkring år 700 e.Kr. (se Hämmerle).

Slavar byttes mot guld

På Nias rådde tidigare en sträng social hierarki, där en elit bestämde livsvillkoren för de "vanliga" byborna och de som inte betraktades som fullgoda människor, slavar. Den sociala ordningen byggde på ärftlighet. Elitgruppen skapade praktfulla ceremonier där deltagarna bar dyrbara dräkter och utsmyckningar i guld. Unga män tävlade i att hoppa över höga stenar för att bevisa sin mandom.

Det fanns inget guld på Nias, inte heller kryddor eller andra mineraler. Istället blomstrade slavhandeln. De fångar som togs i de ständiga fejderna

stammar emellan såldes som slavar över hela malajvärlden, i prekolonial tid till bland annat Aceh. Senare var också holländare inblandade. Hela norra delen av ön avfolkades under 1800-talet och Nias blev känt för sina slavar. Europeerna var inte så intresserade av den otillgängliga ön i havet med sina oberäkneliga invånare, inte minst för att de även var kända som huvudjägare.

Först under 1800-talets andra hälft startade kristna missionärer en framgångsrik verksamhet på ön, men det dröjde till början av 1900-talet innan holländarna etablerade sig där.

Den glömda ön

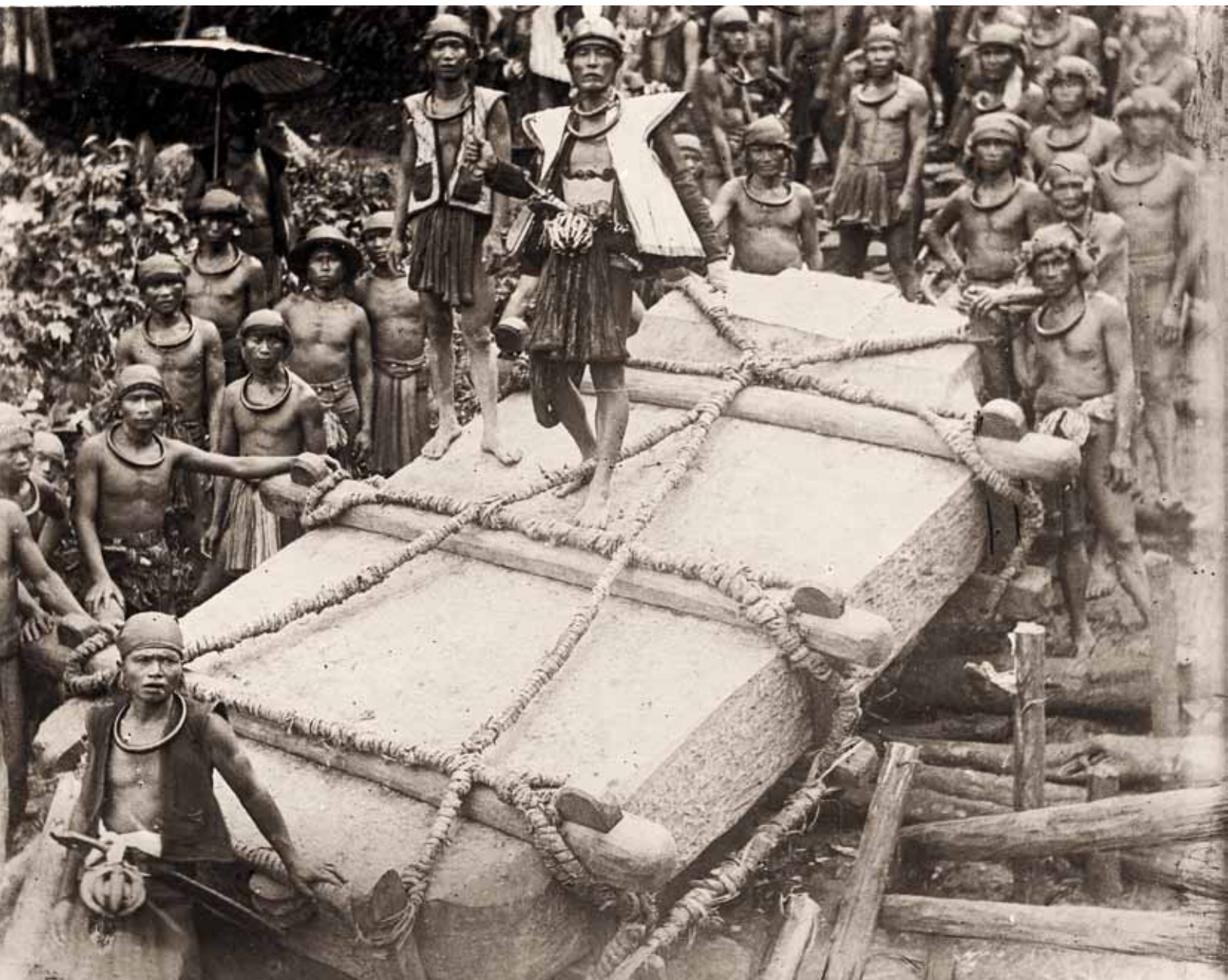
De flesta öbor tillhör fortfarande den protestantiska kyrkan. Islam fick aldrig något fäste på ön, vilket sannolikt är en av förklaringarna till att ön fått en styvmoderlig behandling av Indonesien, som ön tillhör sedan 1949. På 90-talet satsade regeringen halvhjärtat på turismen, men då denna aldrig tog sig riktigt färdigt intresset. Infrastrukturen på ön är eftersatt. Varje år under regntiden översvämmas gatorna i Teluk Dalam, och den enda stora vägen från Gunung Sitoli till Teluk Dalam är i ett bedrövligt skick.

För större delen av urbefolkningen har levnadsvillkoren alltid varit hårda. Den odlingsbara jorden är begränsad. Grisarna, som för många är grunden till försörjning, är visserligen tåliga djur, men också de kan drabbas av farsoter. Nyligen härjades Nias av svinpesten som decimerade hela stammen ordentligt. Turismen har inte heller infriat förhoppningarna. Vid mina promenader ser jag mycket fattigdom. Små barn i trasiga kläder springer efter mig och tigger pengar. Inte för inte kallar sig människorna här ibland för "Guds styvbarn".

Byn Gomo sägs vara platsen för de första Niasborna. Några kilometer härifrån träffade vi en man som uppgav att han var anställd som turistguide av myndigheter i Medan. Någon lön hade han inte fått på ett par års tid. Platsen som vi nådde längs en svårforcerad stig var i det närmaste övervuxen av djungeln. I forna tider hade detta varit platsen för konungens rådslag. Stenarna är

Till höger författarens egna bilder.

Stora stenar, megaliter, var en del av ön Nias kultur. Det fanns stora stenstatyer, stenstolar för hövdingarna, och stensbord för rättegångar. Minnesstenar restes över döda, och en fest hölls för att sammanföra en adlig

person med sina anfäder i dödsriket. Bilden visar resningen av en sådan sten cirka 1915. Det sägs att det tog tre dagar för 525 personer att resa stenen i byn Bawemataloeo. Foto: Ludwig Borutta/Tropenmuseum

nu mossbevuxna och halvt begravda i grönskan. Det finns ett flertal horisontala bordliknande stenskivor (dolmen) och en vertikal stor sten (menhir) som sägs ha varit konungens sten. En flock barn som följt oss upp hoppade glatt omkring från sten till sten. Mödosamt tog vi oss tillbaka till byn där vi drack te med byborna. De berättade stolt att de tillhör den tjugonde generationen i nedstigande led från människorna som en gång rest stenarna. Även om man får ta sådana berättelser med en nypa salt så kunde det stämma med pastor Hämmerles teori om att den andra inflyttningen

till Nias skedde för 700 år sedan.

Förfallet på denna för Niasborna historiska plats är sorgligt och betecknande för hur den avlägsna ön glöms bort och negligeras. Jag undrar vad jag hade sett om vi nått fram till Gomo?

Jag besökte även den traditionella byn Bawamataluo i öns södra del. På båda sidor om gatan står husen i rad. Husen på Nias, som beundrats av flera internationella arkitekter, är rationellt och långsiktigt byggda med väldiga stockar som sträcker sig upp genom huskropparna som tätpinnar. Husen vilar på ett nätverk av

diagonala ribbor som fungerar som naturliga stötdämpare mot kraftiga rörelser i marken och som stadgar hela konstruktionen. Ingenting tyder på att husen påverkats av de senaste årens jordbävningar, och de ligger för högt för att ha förstörts av tsunamin (DN 2005-01-09). Det inre av huset har beskrivits som ett intrikat mikrokosmos där ingenting är uteslutet. Hemmet fungerar som en avspiegling av den yttre världen.

Den farliga ön

På vägen tillbaka i slutningen mitt på körbanan ligger en illande grön orm

som går upp i försvarsställning. Eller är det attack? Jag är glad över att vi tog motorcykeln.

”Bencana membawa kesenangan.” Det är ett talesätt vi har här på Nias, sade mannen som delade bänk med mig i minibussen från Gunung Sitoli till stränderna vid Sorake. ”Danger makes happy.”

Människorna här är vana vid att jorden under dem skälver till. Ön Nias befinner sig just i skarven mellan två av de stora plattorna, den eurasiska och stillahavsplattan. Det var efter upprepade skalv för miljoner år sedan som Nias blev till.

Men det finns en gräns också för vad Niasborna tål. Efter det stora jordskalvet 2005 flydde människor i panik över till fastlandet. De var rädda för att hela ön skulle uppslukas och försvinna.

Tragiskt nog var det katastroferna som första gången fick världen att rikta uppmärksamheten mot den lilla ön. För många gav det en oväntad chans.

Bagera är guide, surfare, tvåbarnsfar och numera också ägare av ett ”losmen” (ett slags ”bed and breakfast”). Han är en av de som verkligen drog nytta av biståndspengarna som flöt in efter skalvet. I två års tid arbetade han som chaufför och hjälpkarl för Röda Korset. För pengarna köpte han sin ögonsten, en Yamaha 225 motorcykel, samt lät bygga ett litet losmen vid stranden. Nu hoppas han på flera turister och surfare. De flesta turister har skrämmts iväg av skalven, men surfarna dras till vågorna här, som lär vara bland de bästa i världen. Han kan också berätta hur det gick med biståndspengarna här i byn. Istället för att pengar gavs direkt till de behövande så fick de ledande i byn till uppgift att fördela pengarna. Resultatet kunde ha förutsatts! Pengarna delades ut till dem som kunde betala en kommission, och de som verkligen behövde blev utan!

Denna Bageras berättelse har jag senare fått bekräftad av många andra. Det har riktats mycket kritik mot hur biståndspengarna användes, både på nationell och regional nivå. Mycket förbittring finns också över att större delen av pengarna gick till Aceh, och att Nias hamnade i skymundan.

Kulturmuseum vid oceanen

Utanför Gunung Sitoli finns Museum

Pusakat Nias, öns enda kulturmuseum. Jag minns det nu som en oas i en brokig, och ibland lite påfrestande stadsmiljö. Byggnaderna är omgivna av en botanisk trädgård och en prydlig strandlinje som öppnar sig mot oceanen. Här kommer stensulpturerna till sin rätt i den ljusa nyrenoverade utställningshallen, och utanför på området finns flera traditionella hus, varav ett kan användas som konferenssal. Det är angeläget att bevara den traditionella kulturen under museala förhållanden. Människorna har slutat bygga de gamla trähusen. Dels är det svårt att hitta det speciella virke som behövs, dels blir husbygget en dyr affär. För varje fas i bygget hör det till att fira extravaganta fester, en sedvänja som är svår att kringgå. Skulpturer har visat sig vara eftertraktade stöldbyten.

Museet grundades och drivs av pastor Johannes Hämmerlen. Han har oförtröttligt forskat i och skrivit om niasfolkets kultur. Hans böcker på tyska finns att köpa i museet, men är tyvärr inte översatta till andra språk. (Artiklar på engelska finns, se ruta.)

De skador museet fick vid skalvet och tsunamin är nu åtgärdade, och museet är åter öppet för allmänheten. Hit kommer skolbarn och en och annan turist. Vid mitt besök fick jag en pratstund med vice direktören Nata ’alui Duha samt den unga kuratörn Gaby Ruppanner från Israel som just sammanställt utställningen i den stora hallen. Trots kärva tider känner de en optimism inför framtiden. De har flera projekt på gång. I södra Nias arbetar man med att återuppbygga och bevara traditionella bysamhällen. Den svåraste uppgiften är att hitta sponsorer, eftersom museet inte finansieras av den indonesiska staten.

Jag lämnar Nias med saknad, tar båten tillbaka till Sibolga och fortsätter till Padang. När jag skriver detta många månader senare hör jag på nyheterna att ett nytt stort jordskalv inträffat med epicentrum norr om Padang, inte långt från Nias. Genom Naatalui får jag veta att Nias inte berörts av skalvet denna gång, men i trakterna kring Padang räknar man med tusentals döda och skadade.

Gunilla Karsten

Nias i rött, väster om Sumatra.

Litteratur

- Hämmerle, Johannes: Society and Culture in Nias, www.Nias Island Research Network, flera andra artiklar på denna webbplats.
- Beatty, Andrew: Society and Exchange in Nias, 1992
- After the Ancestors, ännu ej i tryck.
- Aid in Faraway Places, the Context of an Earthquake, Anthropology today, 21/2005
- Alton, Peder: Uppbyggnad kan ej planeras på distans, DN 2005-01-09